

Ludwig von Mises

A KAPITALIZMUS BUKÁSÁNAK MÍTOSZA

LUDWIG VON MISES

A kapitalizmus bukásának mítosza

Fordította: Táborszki Bálint

Közkeletű nézet manapság, hogy a közelmúlt gazdasági krízise a kapitalizmus végét jelenti. A kapitalizmus állítólag megbukott - bebizonyosodott, hogy képtelen megoldani a gazdasági problémákat, így az emberiségnek - ha fenn szeretne maradni - nem maradt más választása, mint átállni a tervutasításos gazdaságra, a szocializmusra.

Ez aligha új gondolat. A szocialisták mindig is azt bizonygatták, hogy a gazdasági krízisek a kapitalista termelési mód elkerülhetetlen következményei, illetve egyedül a szocializmus megvalósítása törölheti el a gazdasági kríziseket. Az, hogy ezek a nézetek manapság hangosabbak és nagyobb reakciót váltanak ki a nyilvánosságból, nem azért van, mert napjaink krízise nagyobb vagy hosszabb volna, mint bármelyik korábbi - hanem elsősorban azért, mert napjaink közvéleménye sokkal hatalmasabb mértékben áll szocialista befolyás alatt, mint az előző évtizedekben.

1.

Mielőtt megszületett a gazdaságelmélet, az emberek úgy hitték, hogy akinél hatalom van és aki hajlandó használni, bármit elérhet. A papok a lelki üdvükre és a mennybeli jutalmukra hivatkozva intették mértéktartásra az uralkodókat hatalmuk gyakorlása során. Nem került szóba, hogy az emberi élet és a termelés természete milyen korlátok

ELLENPROPAGANDA

A személyes és politikai szabadság tudástára

közé kényszeríti ezt a hatalmat; a társadalmi ügyek területén korlátlanok és mindenhatónak gondolták az uralkodókat.

A társadalomtudományok megalkotása - számtalan nagy elme munkája, melyek közül David Hume és Adam Smith nevei a legkiemelkedőbbek - vetett véget ennek a felfogásnak. Az ember felfedezte, hogy a társadalmi hatalom szellemi, nem pedig (mint hitték) anyagi hatalom, tehát nem a szó szoros értelmében vett valódi hatalom. És felismerték, hogy a piaci jelenségek között szükségszerű összefüggések vannak, amiket a hatalom nem képes elpusztítani. Továbbá azt is felfedezték, hogy valami tevékenykedett a társadalmi ügyletekben, amit a hatalmasságok nem tudtak befolyásolni, és amihez éppen úgy igazodniuk kellett, mint a természet törvényeihez. Az emberi gondolkodás és tudomány történelmében nem volt ennél nagyobb felfedezés.

Ha az ember a piaci törvényekből indul ki, a gazdaságelmélet felfedi, mit eredményez az, ha az erő és a hatalom beleavatkozik a piaci folyamatokba. Az elszigetelt beavatkozás képtelen elérni a célt, amire a hatóságok törekedtek, amikor elrendelték azt, és szükségszerűen olyan következményeket teremt, amelyek a hatóságok szempontjából nem kívánatosak. A beavatkozás még a hatóságok nézőpontjából is értelmetlen és káros. Ebből a meglátásból kiindulva, ha az ember a tudomány konklúzióihoz hűen szeretné megszervezni a piaci tevékenységeket (hiszen nem csupán azért gondolkodunk ilyen kérdésekről, hogy önmagáért hajszoljuk a tudást, hanem azért is, mert szeretnénk úgy megszervezni tevékenységeinket, hogy azokkal elérjük kitűzött céljainkat) elkerülhetetlenül el kell utasítania az efféle beavatkozásokat, mint hiábavaló, felesleges és káros dolgokat. Ez az elgondolás jellemzi a szabadelvű tanítást. A liberalizmus nem az értékítéleteit szeretné a tudományba oltani; szeretné a tudományból meríteni a piaci tevékenységek iránytűjét. A liberalizmus a tudományos kutatás eredményeit használja, hogy úgy alakítsa ki a társadalmat, hogy

az a lehető leghatékonyabban el tudja érni kitűzött céljait. A politikai-gazdasági pártok nem a végcélokban térnek el; csupán ott akadnak nézeteltérések, hogy milyen eszközöket alkalmazzanak közösen vallott céljaik eléréséhez. A szabadelvűek azon a véleményen vannak, hogy a termelési tényezők magántulajdonlása az egyetlen módszer, ami mindenki számára lehetővé teszi a vagyonteremtést - mert a szocializmust kivitelezhetetlennek tartják, és mert úgy vélik, hogy az intervencionizmus rendszere (ami támogatói szerint a kapitalizmus és a szocializmus között áll) nem képes elérni a támogatói által kitűzött célokat.

A liberális álláspont keserves ellenzésre lelt. De a liberalizmus ellenségei képtelenek voltak megcáfolni annak alapelméletét, vagy az elmélet gyakorlati alkalmazását. Nem próbáltak logikai cáfolattal védekezni az ellen a pusztító kritika ellen, amit a liberálisok fogalmaztak meg terveik ellen; helyette elkerülést alkalmaztak. A szocialisták úgy tartották, hogy őket nem érinti ez a kritika, mivel a marxizmus eretnekségnek bélyegezte a szocialista rendszer megvalósíthatóságáról és hatékonyságáról szóló vizsgálódásokat; tovább dicsőítették az eljövendő szocialista rendszert, mint ami a földi mennyország - de nem voltak hajlandóak megvitatni tervük részleteit. Az intervencionisták egy másik utat választottak. Ők - alaptalanul - a gazdaságelmélet egyetemes érvényessége ellen érveltek. Mivel logikailag képtelenek voltak cáfolni a gazdaságelméletet, semmi másra nem tudtak hivatkozni, mint valamiféle „erkölcsi pátoszra”, amiről a *Vereins für Sozialpolitik* [Egyesület a társadalompolitikáért] alapító gyűlésén beszéltek Eisenachban. A logika ellen a moralizmushoz folyamodtak, az elmélet ellen az érzelmi előítéletekhez nyúltak, az érvek ellen az állam akaratára hivatkoztak.

A gazdaságelmélet megjósolta az intervencionizmus és a szocializmus összes hatását, pont úgy, ahogyan megtörténtek. Minden figyelmeztetés süket fülekre talált. Az európai országok politikája

ötven vagy hatvan éven át antikapitalista és szabadságellenes volt. Sidney Webb (Lord Passfield) azt írta több mint 40 évvel ezelőtt:

immár jogosan állíthatjuk, hogy napjaink szocialista filozófiája csupán a tudatos és nyílt megfogalmazása azoknak a társadalomszervezési elveknek, amelyeket tudattalanul javarészt már megvalósítottak. Az évszázad gazdaságtörténelme a szocializmus szinte szakadatlan előmenetele.

Ez a folyamat kezdetén történt, illetve Angliában, ahol a liberalizmus a legtovább volt képes visszaszorítani az antikapitalista gazdaságpolitikát. Az intervencionista politika azóta hatalmas lépéseket tett. Ma abban a korban élünk, amelyben az „akadályozott gazdaság” uralkodik – mint az áldott szocialista kollektív tudat hírnöke.

Most, mivel valóban megvalósult mindaz, amit megjósolt a gazdaságelmélet és felszínre kerültek az antikapitalista gazdaságpolitika gyümölcsei, minden oldal azt kiabálja: ez a kapitalizmus bukása, a kapitalista rendszer elbukott!

A liberalizmus nem okolható azokért intézményekért, amelyek napjaink gazdaságpolitikáját jellemzik. Ellenezte azoknak a projekteknek az államosítását, amelyekről immár be is bizonyosodott, hogy katasztrofálisak, valamint az enyves korrupció melegágyai a közszektor irányítása alatt; ellenezte, hogy megtagadják a védelmet azoktól, akik hajlandóak dolgozni, és ellenezte, hogy a szakszervezetek kezébe állami hatalmat adjanak, ellenezte a munkanélküli segélyt, ami állandó és egyetemes jelenséggé tette a munkanélküliséget, ellenezte a társadalombiztosítást, ami zsémbessé, szimulánssá és neuraszténiássá tette a biztosítottakat, ellenezte a vámokat (és ezzel hallgatólagosan a kartelleket), annak korlátozását, hogy az ember szabadon dönthessen arról, hol éljen, hova utazzon, hol tanuljon, ellenezte az korlátlan adóztatást és az inflációt, a felfegyverkezést, a gyarmatosítást, a kisebbségek elnyomását, az imperializmust és a

háborút. Makacsul ellenezte a tőkefelélés politikáját. És nem a liberalizmus teremtette meg a felfegyverzett pártkatonaságokat, amik csak a kényelmes pillanatra várnak, hogy lángra lobbantsanak egy polgárháborút.

2.

Az érvelés, amiből kiindulva a fenti jelenségek közül legalább néhányért a kapitalizmust hibáztatják, azon az elképzelésen alapszik, hogy a vállalkozók és a tőkésék többé nem szabadelvűek, hanem intervencionisták és államisták. Ez a tény helyes, de a következtetések, amiket az emberek le szeretnének vonni belőle, helytelenek. Ezek a következtetések abból a teljességgel hamis marxista nézetből fakadnak, hogy a vállalkozók és a tőkésék a liberalizmussal óvták a saját osztályérdeküket akkor, amikor a kapitalizmus virágzott, de most, a kapitalizmus késői és hanyatló korában intervencionizmussal védik azt. Ez lenne a bizonyítéka annak, hogy az intervencionizmus „akadályozott gazdasága” történelmileg a kapitalizmus azon fázisának szükségszerű formája, amelyben ma találjuk magunkat. De az elgondolás, miszerint a klasszikus politikai közgazdaságtan és a liberalizmus csupán a burzsoázia ideológiája (a szó marxista értelmében) nem több, mint a marxizmus egyik torz manővere. Ha a vállalkozók és a tőkésék liberális gondolkodók voltak 1800 Angliájában, és intervencionista, államista, illetve szocialista gondolkodók 1930 Németországában, ennek az az oka, hogy a vállalkozókat és a tőkéseket épp úgy elcsábította az adott kor uralkodó eszmeisége. A vállalkozóknak épp úgy voltak speciális érdekeik 1800-ban, mint 1930-ban, amelyeket óvott az intervencionizmus, és károsított a liberalizmus.

Napjainkban gyakran „gazdasági vezetőként” hivatkoznak a nagy vállalkozókra. A kapitalista társadalomban nincsenek „gazdasági vezetők”. Ebben rejlik a karakterisztikus különbség a szocialista és a kapitalista gazdaság között: az utóbbiban a vállalkozók és a termelési tényezők tulajdonosai egyedül a piac vezetését követik. Az a szokás, hogy a nagy vállalatok kezdeményezőire gazdasági vezetőként hivatkoznak, láttatja, hogy napjainkban általában nem gazdasági sikerekkel szerzik meg ezeket a pozíciókat, hanem más módokon.

Az intervencionista államban többé nem létfontosságú a sikerhez, hogy egy vállalatot úgy üzemeltessenek, hogy a lehető legjobb és legolcsóbb módon elégítse ki a fogyasztók igényeit; sokkal fontosabb, hogy az embernek „jó kapcsolatai” legyenek az uralkodó politikai frakciókkal, hogy a beavatkozások az adott vállalat hasznára, ne pedig a kárára legyenek. Néhány márkányi vámvédelem ennek a vállalatnak a termékére, néhány márkával kevesebb vámvédelem a termeléshez szükséges anyagjaihoz sokkal több segítséget nyújthat egy vállalatnak, mint amennyit a legkörültekintőbb vállalatvezetés valaha nyújthat. Talán jól üzemelnek egy vállalatot – viszont el fog bukni, ha nem tudja, hogyan védje az érdekeit a vámok kiszabásakor, a bértárgyalások során és a kartellek kormányzótestületében. Sokkal fontosabb, hogy legyenek „kapcsolatai”, minthogy jót és olcsón gyártson. Ennek megfelelően azok, akik az efféle vállalatok csúcsára jutnak, nem azok az emberek, akik tudják, hogyan kell megszervezni a vállalatot és olyan irányba terelni a termelést, amit a piaci állapotok követelnek, hanem sokkal inkább azok, akik jó kapcsolatokat ápolnak mind a „fentiekkel”, mind a „lentiekkel”, akik tudják, hogyan bánjanak a sajtóval és a politikai pártokkal – főleg a radikálisokkal – hogy az ügyleteik senkiben se ébresszenek felháborodást. Ez a főigazgatók csoportja, akik többet foglalkoznak állami vezetőkkel és pártvezetőkkel, mint azokkal, akiktől vásárolnak vagy akiknek eladnak.

Mivel számtalan vállalat függ politikai szívességektől, azoknak, akik ilyen vállalkozásba fognak, vissza kell fizetniük a szívességeket a politikusoknak. Az elmúlt években nem volt olyan nagyvállalat, aminek ne kellett volna jelentős összegeket költenie olyan tranzakciókra, amelyek kívülről nyilvánvalóan veszteségesek voltak, viszont politikai okoknál fogva le kellett őket bonyolítani. És akkor a nem üzleti tevékenységeket végző szervezeteknek – a választási kampányoknak, közjóléti intézményeknek, és ehhez hasonlóknak – adott támogatásokról még nem is beszéltünk.

Egyre nagyobb hatást gyakorolnak az erők, amik arra törekednek, hogy függetlenítsék a nagy bankok, az ipari konszernek és a részvénytársaságok igazgatóit. Az államista szerzők – annak jeléül, hogy máris legyőztük a kapitalizmust – nagy örömmel fogadták a nagyvállalatok politikailag gyorsított „hajlamát arra, hogy államosítsák magukat”, azaz hogy más érdekek döntsenek a vállalat vezetéséről, mint „a lehető legnagyobb nyereség a részvényeseknek”. A német részvényjogi reform keretein belül még jogi lépéseket is tettek annak érdekében, hogy a vállalkozó érdekeit és jólétét, nevezetesen a „gazdasági, jogi és társadalmi önértékelését, tartós értékét, illetve a változó részvényesek változó többségétől való függetlenségét” helyezték előtérbe a részvényesekkel szemben.

Az állam befolyásával a hátuk mögött, illetve egy megrögzötten intervencionista közvélemény támogatásával napjaink nagyvállalati vezetői olyan heves érzelmeket táplálnak a részvényesekkel kapcsolatban, hogy úgy hiszik, már nem is kell figyelembe venniük az érdekeiket. Ami vállalatvezetési stílusukat illeti, azokban a társadalmakban, ahol a leginkább elharapódzott az államizmus – például a régi Osztrák-Magyar Birodalom utódállamaiban – épp annyira nem érdekli őket a nyereségesség, mint a közművek igazgatóit. Az eredmény pedig katasztrófa. Az általuk megfogalmazott elmélet azt nyilatkozza, hogy ezek a vállalatok túl nagyok ahhoz, hogy pusztán a

profit érdekében üzemeljék őket. Ez az elgondolás roppant időszerű mindannyiszor, amikor a vállalat csődbe megy azért, mert alapjában véve a nyereségesség figyelmen kívül hagyásával üzemeltették. Időszerű, mivel ugyanez az elmélet megköveteli, hogy az állam közbelépjen és támogassa ezeket a vállalatokat, hiszen túl nagyok ahhoz, hogy elbukjanak.

3.

Igaz, hogy a szocializmusnak és az intervencionizmusnak még nem sikerült teljesen elpusztítania a kapitalizmust. Ha sikerülne, az európaiak évszázadok bősége után ismét felfedeznék, mit is jelent a tömeges éhezés. A kapitalizmus még mindig elég prominens ahhoz, hogy új iparok jöjjenek létre, illetve a már meglévők fejlődjenek, bővítsék a felszerelésüket és terjeszkedjenek. Minden gazdasági fejlődés, ami valaha történt és történni fog, a kapitalizmus kitartó foszlányaiból fakad. De a kapitalizmust folyamatosan háborgatja az állami beavatkozás, és adók formájában be kell fizetnie profitja jelentős részét azért, hogy fizesse az állami vállalatok gyatrább termelékenységének számláját.

A világot sújtó jelenlegi krízis az intervencionizmus és a szocializmus krízise; röviden, az antikapitalista politika krízise. A kapitalista társadalmat a piaci mechanizmus játéka vezérli. Ilyen téren nincs véleménykülönbség. A piaci árak összhangot teremtenek a kereslet és a kínálat között, illetve meghatározzák a termelés irányát és méretét. A piac miatt nyer értelmet a kapitalista gazdaság. Ha a gazdaságpolitika minduntalan korlátozza a piac termelést szabályozó funkcióját, és maga próbálja meghatározni az árakat, a béreket és a kamatokat ahelyett, hogy ezt a piacra hagyná, kétségtelenül krízis fog beköszönteni.

Nem Bastiat bukott el, hanem Marx és Schmoller.

Kedves olvasónk,

Bármennyire is fontosnak találjuk a szabadság üzenetét és annak elterjesztését Magyarországon, sajnos képtelenek vagyunk tartósan önerőből, a segítséged nélkül csinálni.

Kérjük, támogasd az oldalunkat egy egyszeri összeggel, vagy iratkozz fel egy havonta automatikusan ismétlődő támogatásra [ide kattintva](#).